

УДК 808.26(043)

Жанрава-стылёвая адметнасць драматургіі Віцебшчыны

Т.У. Алексеева

Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”

Падкрэсліваецца актыўнае развіццё драматургічнага жанру на Віцебшчыне. Аналізуецца дзейнасць Фёдора Палачаніна, рускамоўных аўтараў Барыса Кантаровіча і Генадзя Катлярова, рэжысёраў Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Віталія Баркоўскага і Валерыя Маслюка. Падаюцца лаканічныя біяграфічныя звесткі пра драматургаў, раскрываецца асноўная праблематыка і тэматыка твораў, характарызуецца стылёвая манера аўтараў. Акцэнтуюцца ўвага на цікавасці майстроў пярэда маральна-этычных пытанняў, філасофскіх паняццяў, перадачы гістарычных фактаў, выкарыстанні ёмістых абагульненняў пры апісанні падзей і стварэнні вобразнай сістэмы. Разам з тым кожны аўтар мае адметны індывідуальны стыль, адрозніваецца і іх манера выкладу апаведу.

Адзначаецца, што рэгіянальная драматургія з’яўляецца неад’емнай часткай сучаснай нацыянальнай літаратуры і культуры.

Віцебскі рэгіён багаты на таленты. Варта падкрэсліць актыўнае развіццё драматургіі, абумоўленае тым, што ў гэтым кірунку вельмі плённа працуюць майстры пярэда. Адметнасцю драматычнага жанру з’яўляецца тое, што «аўтар не можа актыўна ўмешвацца ў ход падзей, даць разгорнуты каментарый або апісанне прыроды, штосьці “дагаварыць” за героя, псіхалагічна абгрунтаваць, ацаніць яго ўчынак, а ў асноўным абмяжоўваецца кароткімі рэмаркамі» [1]. Драматычны твор прызначаны для выканання на сцэне, для зрокавага ўспрыняцця кожнай дзеючай асобы.

У драматургіі Віцебшчыны назіраецца філасофскае асэнсаванне жыццёвага досведу, зварот да гістарычных рэалій, раскрыццё маральна-этычных праблем, выкарыстанне ёмістых абагульненняў пры апісанні падзей і стварэнні вобразнай сістэмы.

У беларускім літаратуразнаўстве не асветлена дзейнасць многіх драматургаў пазначанага рэгіёну, адсутнічае сістэматызацыя іх спадчыны. Пэўныя звесткі пра асобных аўтараў можна знайсці ў працах Ю. Іваноўскага, Т. Катовіч, Л. Сялянкі, Г. Шпакоўскай. Разам з тым даследчыкамі не падаецца грунтоўны аналіз творчасці Барыса Кантаровіча, Генадзя Катлярова, Віталія Баркоўскага, Валерыя Маслюка, Фёдора Палачаніна.

Мэта нашага артыкула – ахарактарызаваць дзейнасць вышэйназваных драматургаў Віцебшчыны. Задачы даследавання наступныя:

- 1) раскрыць тэматыку і праблематыку творчасці Барыса Кантаровіча, Генадзя Катлярова, Віталія Баркоўскага, Валерыя Маслюка, Фёдора Палачаніна;
- 2) выявіць агульнае і адметнае ў стылёвых манерах пералічаных аўтараў;
- 3) акрэсліць жанравую разнастайнасць спадчыны драматургаў Віцебшчыны.

Творчасць рускамоўных драматургаў Барыса Кантаровіча і Генадзя Катлярова. Б. Кантаровіч нарадзіўся 26 красавіка 1929 года ў Віцебску, скончыў Мінскі юрыдычны інстытут. Больш вядомы як выкладчык Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава. У апошнія гады займаўся літаратурнай дзейнасцю, у выніку ім былі напісаны наступныя зборнікі: «Першыя і апошнія» (1998), «Нявольнікі гонару» (2000), «Незадоўга да і пасля Халакоста» (2002), «Звычайныя справы» (2002). У сваіх п'есах аўтар даследуе маральна-этычныя пытанні ў межах грамадства ці асобнай сям'і, узнаўляе гістарычныя факты, ілюструе з дакументальнай праўдзівасцю дзейнасць знакамітых асоб. Яго светапогляд грунтуецца на гуманізме, дэмакратыі і нацыяналізме, якія непасрэдным чынам паўплывалі на творчую манеру аўтара. У кінасцэнарыі «Палкоўнік Лакціёнаў» ужываецца мноства выдуманых герояў, сітуацый, аднак мастацкая задума заснавана на рэальных правообразах і падзеях. Хутка мяняецца час і месца дзеяння ў творы, згадваюцца такія беларускія гарады і мястэчкі, як Лепель, Полацк, Малыя Жаркі і іншыя. Б. Кантаровіч перадае гераізм партызанаў у барацьбе за сваю незалежнасць, апісвае расстрэл мірных жыхароў.

Актуальна гучаць праблемы бацькоў і дзяцей, раскрываецца непаразуменне двух пакаленняў («Першыя і апошнія»), моц пачуццяў. Персанажы ставяцца ў складаныя ўмовы, праз якія праяўляецца іх сапраўдная сутнасць. Кантаровіч пранікае ў глыб чалавечай душы, аналізуе ўнутраныя пакуты, сумненні, хістанні персанажаў. Аднак героі застаюцца вернымі сям'і, уласнаму гонару. П'еса «Галіна Пятрова» пабудавана на інтрызе, тайне. Сам пісьменнік на баку чыстага, сапраўднага кахання, таму натуральным з'яўляецца ўсведамленне галоўнай гераіняй Пятровай сваёй задачы: дапамагаць блізкім і родным людзям рабіць жыццё зразумелым і жаданым. Драматург праявіў сябе тонкім псіхалагам, даследчыкам матывацыі ўчынкаў персанажаў. Аўтар прасочвае сувязь паміж мінулым і сучасным, уздымае пытанне адказнасці дарослых за выхаванне моладзі, разважае пра сэнс жыцця, шчасця. Кніга «Звычайныя справы» змяшчае п'есы, напісаныя ў вершаванай форме. Твор «Тэатра звычайныя справы» жанрава акрэслены як тэасцэнарыі. Гэтым паняццем ён жадаў падкрэсліць адметнасці кампазіцыі. Тут адсутнічае размежаванне на дзеі, акты, карціны, ёсць толькі ланцуг шматлікіх сітуацый. У п'есе «Я жыццё правёў у прадчуванні цуда» выпісаны вобраз вядомага мастака Марка Шагала, узноўлены факты з біяграфіі дзеяча культуры, вызначана прафесійная пазіцыя: «Мастацтва – гэта стан душы, яе свабоды» [2], «Без унутранай, асобнай рэвалюцыі – няма знешняй, грамадскай. З гэтай унутранай любові і дабрыні і пачынаецца чалавектворца, ва ўсім» [2, с. 174]. У творы акцэнтуюцца ўвага на прыхільнасці да роднага Віцебска не толькі Марка Шагала, але і самога аўтара. Барыс Кантаровіч сцвярджаў: «Напэўна, наш горад валодае такой моцнай аўрай, яго гісторыя і аблічча настолькі захапляюць тых, хто жыў ці жыве ў ім, што ўздзеянне гэта адбівалася і адбіваецца на ўсіх іх справах, як моцны магніт прыцягваў і прыцягвае іх думкі і памкненні» [3]. Таму так часта звяртаўся аўтар да адлюстравання падзей, звязаных з Віцебскам.

Генадзь Катляроў – член Саюза пісьменнікаў Беларусі. Нарадзіўся 19 красавіка 1937 года ў г. Добруш Гомельскай вобласці, аднак большую частку жыцця правёў на Віцебшчыне. Скончыў чыгуначны тэхнікум у Оршы, працаваў на заводзе «Эвістар». Творы драматурга высока адзначаны грамадскасцю. П'еса «За гадзіну да пад'ёму» заня-

ла 1-е месца ў Рэспубліканскім літаратурным конкурсе Міністэрства абароны, прысвечаным 85-годдзю Беларускай арміі. За п'есу «Мост» аўтар атрымаў медаль Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Да 60-годдзя вызвалення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў». У сюжэтную канву апошняга з названых твораў пакладзены рэальныя факты 1944 года, раскрываецца ход гістарычных падзей у перыяд вызвалення моста Блахіным у Віцебску. Вядомыя і такія п'есы драматурга, як «Катэдж для генерала», «Вышэйшая мера», «Агароджа на вакне», «Партыйцы завода». Асабліва адметныя апошнія два драматургічныя творы, змешчаныя ў кнізе «Цені бледнага месяца». Тут аўтара цікавяць тэмы ўзаемаадносін паміж мужчынам і жанчынай, вернасці і здрады, маральнай ўстойлівасці грамадства. Генадзь Катляроў здолеў стварыць яркую камічную сітуацыю ў п'есе «Партыйцы завода», у якой выкрываюцца хібы людзей у час «перабудовы»: выкарыстанне службовых пасад у сваіх мэтах, падхалімства, разбэшчанасць, п'янства, непрыстойныя міжасобасныя паводзіны.

Твор «Агароджа на вакне» мае сучасны сюжэт, характэрны для рэальнага жыцця. Відавочны любоўны трохкутнік, парушаны звычайны сямейны лад. Напаўзвар'яцелая жанчына-інвалід выступае носьбітам сумленнасці, дзіцячай наіўнасці і чысціні, добразычлівасці. Акцэнтавана пастаўлена ў п'есе праблема людской адзіноты, недахопу дзіцячай увагі да бацькоў.

Літаратурная дзейнасць рэжысёраў Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Асобна трэба акрэсліць спадчыну рэжысёраў Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, якія самі з'яўляюцца стваральнікамі п'ес. Хоць Віталь Баркоўскі (псеўданім В. Остраў) нарадзіўся не на Віцебшчыне, аднак творчасць яго звязана з гэтым рэгіёнам. Зварот да ўласнай распрацоўкі п'ес адбыўся ў яго пасля доўгага вывучэння спадчыны айчынных і замежных драматургаў. Змястоўнай па задуме атрымалася п'еса «Зямля» (паводле творчасці Я. Коласа). Тут у кола дзеючых персанажаў уключаны вобразы з розных кніг класіка беларускай літаратуры (Антось, Міхал, Доля, Муза і іншыя), гучаць і радкі з паэмы «Новая зямля». Лейтматывы ў п'есе – шанаванне продкаў, мастак і мастацтва, шчасце і воля народа.

П'еса «І нас пацалуе Світанак» закранае балуючую праблему ўсяго свету – барацьбу з наркаманіяй. Адлюстроўваецца паступовы распад прыстойнай сям'і чыноўніка, безабароннасць перад гэтай атрутай. Менавіта ў сям'і адбываецца фармаванне асобы дзіцяці. Драматург паказвае ў творы, што яе выхаваўча-фармуючая роля адыходзіць на другі план, не з'яўляецца для бацькоў першасным арыенцірам. Кар'ера, матэрыяльныя каштоўнасці займаюць дамінуючае месца ў сістэме прыярытэтаў людзей, таму гераіня абсалютна не падрыхтавана да самастойнага жыцця, з лёгкасцю і хуткасцю далучаецца да наркатыкаў.

У пастаноўках для В. Баркоўскага «галоўнае – думка, узбуйненая да паэтычнага абагульнення. Яму цікавыя не праблемы побыту і жыццёвага ладу, а праблемы душы. Таму і форма ягоных спектакляў самая разнастайная. То нязмушаная, то гратэская і пакрычастая, то геаметрычна ўдакладненая» [4]. Усё зробленае ім мае псіхалагічную заглыбленасць. Аўтар «акцэнтуюе цэласнасць унутранага свету чалавека ў шматгранным сучасным асяроддзі. У мастацкіх структурах яго твораў наваколле процістаіць чалавеку, а чалавек дзякуючы сваёй духоўнай моцы імкнецца пераадолець разарванасць свету...» [5].

Валерый Маслюк нарадзіўся 30 сакавіка 1953 года ва Ушачах. На працягу 1997–2001 гг. з’яўляўся рэжысёрам Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Яго спектаклі вызначаліся метафарычнасцю, загадкавасцю, псіхалагізмам, філасофскай паглыбленасцю. Найбольш драматычныя перыпетыі з жыцця грамадства адлюстроўваліся аўтарам на сцэне. Па словах Ю. Іваноўскага, пісьменнік занатоўвае тое, «што адбываецца з краінай, нацыяй, яе свядомасцю, пракаветнай мараллю» [6].

Гэтым рэжысёрам-пастаноўшчыкам напісаны і ўласныя п’есы: «Пад сонцам», «Кацігарошак», «Усё о’кей, браточкі!», «Фламенка, альбо Танец кахання», «Хоба». Тры апошнія творы ўваходзяць у кнігу «Я паспею, я ўсё паспею...», якая была выдадзена дзякуючы калегам і сябрам творцы. Заўважаецца імкненне драматурга высветліць прычыны жорсткасці, амаральнасці, бездухоўнасці ў свеце. Персанажы прадстаўлены палярнымі, кантрастнымі. Аўтар канцэнтруе ўвагу на асобе чалавека, даследуе розныя сацыяльныя пласты, паказвае, як матэрыяльны дабрабыт уплывае на людзей, кіруе іх учынкамі, паводзінамі. Яго п’есы жывыя, яскравыя, надзённыя. Асоба драматурга прасочваецца ў кожным творы, відавочны яго песімізм, распач.

У сваіх творах В. Маслюк «такі ж, які ў спектаклях, які быў у будзённым жыцці, у побыце, у зносінах з сябрамі: найперш неабыхавы да ўсіх праяў бездухоўнасці, агрэсіўнасці, бяздушша, карацей – мяшчанскага манкурцтва, якое ўсё больш раз’ядае нашы істоты і нашу свядомасць, кранальны, шчыры, “нервовы, улюбёны ў радзіму і жыццё”» [7]. Драматург прымушае задумацца на конт будучыні. Некалькі ідэянасюжэтных ліній прасочваецца ў драме «Пад сонцам»: экалагічны стан вёскі пасля чарнобыльскай аварыі, праблема п’янства, цяжкая доля жанчын.

У большасці п’ес раскрываюцца два планы: рэальны і містычны. У апошнім дзейнічаюць персанажы фантастычныя. Гэта дапамагае аўтару адлюстраваць уласныя ўяўленні, мроі. У творах «Усё о’кей, браточкі!» і «Хоба» цэнтральным з’яўляецца вобраз падлетка. Уводзячы ў мастацкую тканіну твораў гэты персанаж, драматург папярэджвае нашчадкаў пра сур’ёзныя наступствы, сцвярджае, што жыццё недасканаласць. Менавіта дзеці вырашаюць лёс усяго жывога. Дзеянне п’есы «Усё о’кей, браточкі!» адбываецца ў вагоне-рэстаране міжнароднага цягніка, які накіроўваецца за мяжу. Аўтарам сабраная разам каляровая і стракатая сістэма герояў: новы рускі, круты (звязаны з крыміналам), ліліпут, стары яўрэй, міліцыянер, прастытутка і інш. Героі пакідаюць сваю Радзіму, шукаючы лепшага: асабістага шчасця, багацця на чужыне. Напрыклад, Пажылы пра людзей у нашай краіне кажа: «Нешта робіцца і нехта робіць, але часцей за ўсё – для сябе, ад нізу самага да самага гарышча! Не толькі тут, але тут так яскрава, даўным-даўно перасталі звяртаць увагу на бязвінна пралітыя дзіцячыя, ды і дарослыя, слёзы, нацыі і асобы. А віноўнікі слёз пралітых кожную ноч салодка спяць, душы свае прадаўшы» [8]. У вагоне здзяйсняюцца забойствы, аднак ніхто не можа адшукаць злодзея. Да апошняга моманту аўтар трымае дзеянне ў напружанні, пакуль не высвятляецца, што ўсё гэта зроблена падлеткам. Грамадства пакарана малодшым пакаленнем, дзіця не шкадуе нават роднай маці. Цікавіць яго толькі адно: ці пакажа тэлебачанне. Гэтае пакаленне тэхнагеннае, аўтаматызаванае, дасведчанае ў многіх пытаннях, але разбуральнае, вынішчальнае.

У п'есе «Хоба» выпісаны вобраз бескарыслівага пісьменніка, што асобна жыве ад жонкі і дзяцей, далёка ад цывілізацыі. Творца звяртае ўвагу на жытло персанажа, адзначае, што хата падобная да вострава ці плыта. Галоўны герой кажа, што «зноў вучыўся хадзіць, разумець, што такое зямля, лес, вада. Я тут пасадзіў сваю першую бульбіну, і тут у мой вулей прыляцела пчала... Я ўпершыню тут сказаў сваё слова» [8, с. 190]. Толькі ў гэтай пустэчы ён адчуў палёжку ад сквапнасці, бруду. Зноў менавіта падлетак выконвае ролю ахоўніка цэнтральнага персанажа, дапамагае яму высветліць унутраную сутнасць родных людзей, якіх цікавяць перш за ўсё грошы. Душа таленавітага чалавека не вытрымлівае, герой ідзе на самагубства. Прасочваецца ідэйна-сюжэтная лінія людзі-звяры (ваўкі). Бачна, што звяры душэўныя, чулыя, трымаюцца адзін аднаго. Яны стаяць вышэй асобных людзей, якія страцілі свае лепшыя ўнутраныя якасці.

П'еса «Фламенка» прысвячаецца юнацтву. У ёй выпісаны вобраз жанчыны, якая ўсё жыццё кахае аднаго чалавека, не здраджвае свайму пачуццю.

Настаўніца Лізавета Раманаўна жыве мінулым, думкамі, успамінамі, таму працягвае захоўваць фотаздымкі каханага, артыкулы з газет. Нават выбівае сабе пучэўку ў дом адпачынку, даведваючыся пра яго знаходжанне там.

Сюжэт пабудаваны на размовах персанажаў. Гераіня слухна даводзіць доўгачаканаму госцю: «Ты настолькі добры, што з лішкам. Разумееш, ёсць “ліха”, а калі маленькае – “лішка”. Дык вось, тваё дабро з “лішкам”. Я не аб працы... А вось у жыцці табе ўсіх шкада. І не хочаш быць побач, а застаешся: трэба ж быць добрым, шкада. І не любіш чалавека, поскудзь ён: ну, як жа пакрыўдзіць, нельга, чалавек жа, шкада... Гаркаватае тваё дабро...» [8, с. 159]. Сапраўды, гэтая дабрыня прыносіць боль, зло, агіду.

Для твора характэрны нерэальны пачатак (з'яўленне дамавіка-анёла-ахоўніка). Гэты кватэрны вяхар разам з усімі разважае, думае, папярэджвае пра небяспеку (прыход рабаўніка).

Фінал п'есы адкрыты. Мужчына ў роздуме: «Нам што рабіць? Што далей? Ах, калі б толькі ведаць, калі б толькі ведаць...» [8, с. 177]. Аднак аўтар завастрае ўвагу на тым, што ўсе героі знаходзяцца побач і ў вясёлым настроі.

Як бачна, В. Маслюк закранае ў творах агульначалавечыя пытанні, значныя і актуальныя. Выкарыстанне драматургам уласных мрояў дазваляе прасачыць матывы ўдасканалення грамадства, папярэдзіць многія няшчасці.

Драматургія Фёдара Палачаніна. Фёдар Палачанін належыць да ліку найбольш актыўных драматургаў рэгіёну. Нарадзіўся 27 жніўня 1951 года ў вёсцы Чаркасы Докшыцкага раёна Віцебскай вобласці. Удзельнічае ў выступленнях Докшыцкага народнага тэатра з 1980 года. Працаваў намеснікам начальніка аддзела адукацыі Докшыцкага райвыканкама. У апошнія гады паспяхова займаецца пісьменніцкай дзейнасцю. Выдадзены яго кнігі «Расплата за нелюбоў» (1998), «Недаспяваная песня» (2001), «Белы абрус» (2002), «Урок на ўсё жыццё» (2003), «Не свая віна» (2003), «Недаспяваная песня ў сэрцы гучыць» (2004), «Вяртанне да першачысціні» (2004), «Пазычанае шчасце» (2005), «Нявыпраўленая памылка» (2005). Вядома, што ў 2005 годзе на абласной выставе-конкурсе літаратурных матэрыялаў кніга «Недаспяваная песня ў сэрцы гучыць» адзначана дыпламам 1-й ступені ўпраўлення адукацыі Віцебскага аблвыканкама.

Драматургія аўтара вызначаецца своеасаблівым адлюстраваннем жыццёвых калізій, надзённасцю тэмаў. Дамінуе зварот аўтара да маральна-этычнай праблематыкі. Пагаджаемся з В. Паўлоўскай, што «мараль прадстаўляе сабой асобую сферу сацыякультурных адносін, у якой знаходзіць адлюстраванне дыхатамія добра і зла, праз якую ажыццяўляецца рэгуляцыя і самарэгуляцыя чалавечай жыццядзейнасці, адбываецца фарміраванне і праяўленне ўласна чалавечага ў чалавеку» [9]. Фёдар Палачанін займальна будзе сюжэт твораў, уздымае найбольш вострыя пытанні сям'і, грамадства, міжасобасных адносін. У першую чаргу яго цікавіць персана чалавека, памылкі, здзейсненыя людзьмі ў напружаныя моманты, пошук выйсця з крызіснай сітуацыі.

У эпіцэнтры ўвагі драматурга наступныя пытанні: бацькі і дзеці, Радзіма, эміграцыя, адзіноцтва, памылкі маладосці, хлусня ў грамадстве, «вольнае» і сапраўднае каханне.

Аўтар даводзіць герояў да ўсведамлення сваіх няправільных дзеянняў, да прызнання памылак. Менавіта пасля гэтага прыходзіць супакаенне душы, ачышчэнне сумлення.

Ф. Палачанін лічыць, што «толькі матэрыяльныя каштоўнасці не могуць быць жыццёвым арыенцірам, што чалавек нараджаецца, каб дбаць пра чысціню сваёй душы, клапаціцца пра гармонію і душэўны камфорт у нашым агульным вялікім доме» [10].

Пэрсанажы ў драматурга падаюцца даволі палярнымі асобамі. Гэта дапамагае аўтару глыбей раскрыць маральную прыгажосць і чысціню паводзін і думак людзей.

Вялікую ролю адыгрывае ў творчай спадчыне аўтара праблема бацькоў і дзяцей. Ужо ў аднайменнай п'есе з першай кнігі «Расплата за нелюбоў» гераіня не прымае дзяўчыну, з якой жадае звязаць свой лёс яе сын. Палачанін прытрымліваецца думкі, што нельга ўмешвацца ў шчасце іншых.

У п'есе «Белы абрус» канфлікт узнікае з-за нежадання сына Вадзіма хадзіць у школу. Юнак заганаваўся, пачаў сябе лічыць інтэлігентам у першым пакаленні: «Я ж цяпер самы вучоны чалавек у нашай сям'і» [11], аднак маці вельмі трапна гаворыць: «Калі мы і менш за цябе класаў прайшлі, затое нас жыццё вучыла, і больш строга, чым цябе. Маладыя ад старых вучацца» [11, с. 75]. Аўтар лічыць, што варта цаніць навакольнае асяроддзе, блізкіх людзей, дзякуючы якім чагосьці дасягаеш у свеце.

Ф. Палачанін адыходзіць ад выключна станоўчай трактоўкі вобраза маці. У яго творах маці можа перашкаджаць шчасцю роднай дачкі («Спытай сэрца сваё»), адмаўляецца ад дзіця («Нявыпраўленая памылка»), робіць аборт («Не свая віна»).

Апісвае ён і глупствы моладзі, зайздасць да іншых, пакуты адзіночкі людзей; ілюструе наступствы «вольнага» кахання; раскрывае ўзаемаадносіны ў сям'і, дрэнныя звычкі чалавека, уплыў веры на лёс закаханых, імкненне пэрсанажаў да набыцця адукацыі, іх стаўленне да Радзімы. Высмейваюцца такія рысы характару, як пляткарства, падман, хітрасць, сквапнасць і іншыя.

Калі ў творы «Белы абрус» бацька героя лічыць, што для паступлення ў навучальныя ўстановы патрэбны толькі розум, што «за грошы – гэта не навука» [12], то ў трагедыі «Не свая віна» жанчына пасля няўдалай спробы дачкі паступіць у медыцынскі інстытут упэўнена прамаўляе: «Хто мае капітал, той і да шчасця хутчэй даб'ецца. Цяпер жа ўсё прадаецца, усё купляецца: і вучоба, і работа...» [11, с. 4]. Такім чынам, надзённая гучыць праблема значнасці матэрыяльных каштоўнасцей у грамадстве пры вырашэнні асабістых спраў.

У камедыі «Санаторная песня» пастаўлена пытанне разбэшчанасці, непрыстойнасці, здрады блізкім. Санаторый падаецца месцам, дзе распаўсюджаныя падман, любоўныя прыгоды, дзе не звяртаецца ўвага на нормы маралі і этыкі. Пісьменнік асу-джае такую схему паводзін, не прымае пошук іншымі героямі такіх «забаў» і іх прынцып весела правесці час.

У п'есе «Кветкі дзяцінства» характарызуецца жыццё беларусаў за межамі сваёй краіны, у Польшчы. Фёдар Палачанін сцвярджае, што не трэба выракацца ўласных каранёў, роднай мовы, культуры, дзе б далёка чалавек ні знаходзіўся.

У драме «Спытай сэрца сваё» раскрываецца вобраз жанчыны, якая не была «гаспадыняй свайго лёсу» [12, с. 101]. Марыне ўжо даўно за трыццаць год, аднак яна не можа вырашыць пытанне, якое датычыцца яе асабістага шчасця, будучага жыцця. Менавіта па гэтай прычыне разладжваецца і вяселле. Аўтар завастрае ўвагу на праблеме адзінокага чалавека, прыводзіць прыклады такіх людзей, апісвае іх думкі, побыт, цяжкае існаванне. Цётка Марына прызнаецца: «Адзінота праклятая... Не атрымалася ні кар'еры, ні сям'і. А так хацелася б, каб і ў мяне было ўсё, як у людзей. Пасля работы ўсе бягуць дамоў, толькі мне няма да каго спяшацца... Мяне ніхто не чакае. Дамашнія вокны ўсіх сустракаюць святлом, а мяне – толькі цемрай...» [12, с. 105–106]. Тут адчуваецца горч, крыўда на сябе, вялікія душэўныя пакуты гераіні: «...Нікому не спатрэбілася ні мая прыгажосць, ні адукацыя, ні тое, што я добрая гаспадыня» [12, с. 104].

У камедыйным творы «Учарашняга дня не вернеш» высмейваецца залішняе даверлівасць чалавека. Галоўная гераіня хоць і была хітрай і няшчырай, аднак сама патрапіла ў пастку. Прыход да яе цыганкі карэнным чынам змяніў сітуацыю. Нечаканая госця прамаўляе такія словы: «Думаеш, што замуж выйшла, дык і шчасцю на хвост наступіла. Мужык твой – гэта паўшчасця толькі» [12, с. 123]. Грэта ступае на авантурны шлях, губляе свайго каханага. Жанчына не прытрымлівалася законаў маралі, таму была пакарана лёсам. Аўтар пераконвае, што трэба заўсёды рабіць прагнозы на будучае, задумвацца, якую карысць нясуць здзейсненыя ўчынкі, ці з'яўляюцца яны бар'ерам на чым-небудзь шляху да спакойнага і шчаслівага жыцця.

Драматычны твор па сваім змесце больш трагічны, чым камедыі. Фёдар Палачанін завастрае ўвагу на распадзе сям'і, абвінавчвае ў гэтым жанчыну. Менавіта хітрасць, зайздасць, выхваленне перад іншымі перашкаджаюць гераіне нармальна будаваць міжасобныя адносіны. Муж Грэты Арцём адзначае: «...Хопіць тваіх грахоў да канца жыцця, каб па-сапраўднаму за іх раскаяцца. Усё жыццё рабіла толькі дрэннае. У вёсцы, напэўна, няма ніводнай сям'і, дзе не ліліся праз цябе людскія слёзкі. Запомні! Хітрэйшай за ўвесь свет не будзеш!» [12, с. 148].

Пісьменнік застаецца верным сваёй ідэі: дабро перамагае зло, а галоўны герой атрымлівае своеасаблівы ўрок, пачынае разумець маштабнасць зробленай шкоды.

П'еса «Не свая віна» падае ўзор дабыні і чуллівасці да ўсяго акаляючага. Нават выбар будучай прафесіі гераіні (жадае стаць урачом) характарызуе яе з лепшага боку. Бачна, што Верачка паважае сваіх бацькоў, цікавіцца іх здароўем, віншуе з усімі святамі. Адносіны з каханым таксама пабудаваны на даверлівасці і цеплыні. Аўтар сцвярджае, што такім людзям даводзіцца складана ў амаральным грамадстве, таму так трагічна заканчваецца жыццё гераіні (сяброўка падштурхнула пад цягнік).

Прадстаўнікі маладога пакалення жывуць толькі сённяшнім днём. Пра гэта слухна гаворыцца ў п'есе «Нявыпраўленая памылка»: «Праўду кажучь людзі: пытае старасць, што прыгатавала маладосць...» [12, с. 41].

Варта адзначыць, што творчасць Ф. Палачаніна прасякнута рэлігійнымі матывамі. У асобных п'есах цалкам выкарыстоўваюцца сакральныя сюжэты, падаецца ўласнае разуменне гэтых падзей. Многія яго літаратурныя героі жывуць з верай у Бога, прытрымліваюцца хрысціянскіх заветаў.

Рэлігійная тэма спалучаецца з тэмай кахання, адзіноты. Напрыклад, у меладраме «Нявыпраўленая памылка» выказваецца наступная думка: «Нельга жыць на свеце з крыўдай у сэрцы. Яна можа нарабіць бяды. Трэба прывучаць сябе дараваць сваім крыўдзіцелям. А гэта ж маці! Дзецям вельмі цяжка судзіць учынкi бацькоў. На тое ёсць Бог» [12, с. 63].

У драме «Вяртанне да першачысціні» паказаны складаны шлях да ісціны. Аўтар звяртае ўвагу на тое, як алкагалізм раз'ядноўвае сем'і, перашкаджае шчасцю. Толькі размова з айцом Андрэем дае галоўнаму герою ўсведамленне таго, што кожны чалавек абсалютна вольны і незалежны ў выбары ўласнага лёсу, сваіх шляхоў на гэтай зямлі.

Менавіта «крызіснае становішча сацыяльнага жыцця адметна ажывіла рэлігійныя пачуцці многіх людзей. Імкнучыся пераадолець індывідуальныя перажыванні і пакуты, выкліканыя складанымі жыццёвымі калізіямі, знайсці суцязэнне і духоўную апору ва ўмовах сацыяльнай нестабільнасці, людзі вяртаюцца да традыцыйных рэлігійных каштоўнасцей, альбо пачынаюць прызнаваць тыя ці іншыя нетрадыцыйныя вераванні» [9, с. 11]. Пра гэта распавядаюць і п'есы Фёдора Палачаніна.

Драматург з'яўляецца добрым аналітыкам. Ён заўсёды імкнецца высветліць першапрычыны канкрэтнага здарэння, канцэнтруе ўвагу на вырашэнні безвыходнай сітуацыі.

Літаратурна-музычныя кампазіцыі Палачаніна «Зямны шлях Ісуса Хрыста», «З гісторыі жыцця Дзевы Марыі», «Голас сумлення» выконваюць гнасеалагічную функцыю. Біблія занатоўвае адвечныя духоўныя каштоўнасці, да якіх варта звяртацца, супастаўляць асабістае жыццё з яе прадпісаннямі. Менавіта такога пункту гледжання прытрымліваецца пісьменнік. Асоба Хрыста невычарпальная, таму ўзнікае цяга да яе разгляду, да знаходжання нечага новага, блізкага кожнаму грамадзяніну свету.

У мастацкую тканіну твораў драматург уводзіць вершаваныя радкі, а літаратурна-музычная кампазіцыя «З гісторыі жыцця Дзевы Марыі» поўнасю мае вершаваную форму. Іакім і Ганна, Марыя, Ісус, Іосіф прадстаўлены ў адпаведнасці з біблейным першаварыянтам.

Напрыклад, наконт Марыі можна даведацца наступнае:

Яна мела чыстае сэрца,

Госпада Бога любіла

І ў шчырых малітвах

Шмат часу праводзіла [11, с. 182].

Аўтар не адыходзіць ад рэлігійных тэкстаў, дакладна перадае жыццёвы шлях Ісуса, Марыі ад нараджэння да смерці. Неад'емнай і станоўчай часткай кампазіцый варта лічыць падвядзенне аўтарам высноў:

Шанаваць бацькоў сваіх
Ісус Хрыстос заклікаў,
Каб добра было на зямлі,
Якую Гасподзь даў ... [11, с. 189].
Дзе дзяцінства тваё праляцела,
Старонку тую заўсёды любі.
Па жыцці ідзі дастойна і смела,
З дабрынёю ў сэрцы жыві [11, с. 194].

У творы «З гісторыі жыцця Дзевы Марыі» распавядаецца пра паходжанне хрысціянскага свята Пакрова, пра ушанаванне Божай Маці, якая дзеля людзей вытрымала столькі пакут. Нягледзячы ні на што «з бяды, палону і пакут яна народ ратавала» [11, с. 217].

Відавочна асуджаюцца тут такія якасці, як чэрствасць, злосць, адсутнасць жалю і спагады да іншага.

Літаратурна-музычная кампазіцыя «Голас сумлення» змяшчае некалькі прытчаў, удала ўведзеных у сюжэт (пра пшаніцу і пустазелле, пра рабаўніка, пра даўжніка, аб дзесяці дзевах). Гэта маральна-светапоглядны кодэкс грамадства, каштоўная спадчына для захавання дабрыні, чалавечнасці ў свеце. Кожная з іх – гэта ўрок нашчадкам. Актуальна гучаць наступныя заветы: «ад сэрца дараваць свайму бліжняму ягоныя грахі» [11, с. 225], «сцеражыцеся прагавітага захаплення багаццем, бо жыццё чалавека не залежыць ад лішку ў яго дастатку» [11, с. 225], «кожны, хто сябе сам узвышае, паніжаны будзе. А хто сябе паніжае, узвышаны будзе» [11, с. 228] і іншыя. У творы акцэнтуюцца ўвага на наяўнасці ў нашым жыцці «крыўды, несправядлівасці, маральнай разбэшчанасці» [11, с. 219]. На думку аўтара, зварот да Бібліі дапамагае ачысціцца ад гэтага бруду, маральна ўдасканаліцца.

Наогул, свае заўвагі і каментарыі Фёдар Палачанін будзе лаканічна, але выказвае самае істотнае, неабходнае для ўспрыняцця матэрыялу. Адчуваецца пастаянна прысутнасць яго асобы, сімпатыя да пэўнага героя.

Мова персанажаў індывідуалізаваная. Варта адзначыць вялікую колькасць прыказак і прымавак, крылатых выслоўяў, што дае мажлівасць узбагаціць мастацкі тэкст.

Драматург не проста павярхоўна апісвае праблему, а тлумачыць яе сутнасць, прапаноўвае свае варыянты вырашэння цяжкага становішча. Аўтар разважае над філасофскімі катэгорыямі шчасця, праўды, хлусні, адзіноты, сэнсу жыцця, тлумачыць з'яўленне несправядлівасці ў свеце, людской абыякавасці. Зварот да біблейнай тэматыкі дапамагае раскрыць тыя маральна-этычныя пастулаты, паводле якіх грамадства павінна жыць, улічваць іх ва ўзаемаадносінах паміж сабою.

Заклучэнне. Такім чынам, пісьменнікі Віцебшчыны паспяхова працуюць у жанры драматургіі. Імі ўзнаўляюцца гістарычныя моманты віцебскай зямлі, падаюцца значныя факты з жыцця знакамітых людзей. Адрозніваецца сама манера выкладу аповеду аўтарамі, кожны з іх мае адметны індывідуальны стыль. У аснове сваіх п'ес В. Маслюк выкарыстоўвае ўласныя мроі, уводзіць у кантэкст твораў фантастычныя элементы; Ф. Палачанін прытрымліваецца біблейскіх прынцыпаў, хрысціянскай маралі; В. Баркоўскі імкнецца арыгінальна перапрацаваць агульнавядомыя сюжэты;

Б. Кантаровіч узбагачае жанравую сістэму драматургіі, ім створаны тэасцэнарыі, кінасцэнарыі, драмы ў вершах. Усіх майстроў слова аб'ядноўвае цікавасць да маральна-этычнай праблематыкі, якая заўсёды гучыць надзённа, нясе прарочыя папярэджанні для наступных пакаленняў. Дамінуюць таксама разважанні над вечнымі пытаннямі, філасофскімі катэгорыямі. Усё гэта дае падставы сцвярджаць, што рэгіянальная драматургія з'яўляецца неад'емнай часткай сучаснай нацыянальнай літаратуры і культуры.

Л і т а р а т у р а

1. Валынец, Ю. Спецыфічныя асаблівасці драматычных твораў / Ю. Валынец // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1991. – № 1. – С. 22.
2. Канторович, Б. Первые и последние / Б. Канторович. – Витебск, 1999. – 185 с.
3. Канторович, Б. Дорогие мои земляки / Б. Канторович. – Витебск, 2004. – С. 4.
4. Творчыя партрэты рэжысёраў Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. – Мінск, 2001. – С. 6–7.
5. Катовіч, Т. Экзістэнцыяльныя пошукі Віталія Баркоўскага / Т. Катовіч // Літаратура і мастацтва. – 2007. – 20 красавіка. – С. 11.
6. Іваноўскі, Ю. Боль працінаў сэрца...: [Творчасць Валерыя Маслюка] / Ю. Іваноўскі // Літаратура і мастацтва. – 2003. – 18 красавіка. – С. 10.
7. Іваноўскі, Ю. Ён многае паспеў... [Пра кніжку В. Маслюка «Я паспею, я ўсё паспею... »] / Ю. Іваноўскі // Віцебскі рабочы. – 2002. – 6 красавіка. – С. 4.
8. Маслюк, В. Я успею, я ўсё успею...: Поезія. Графіка. Драматургія / В. Маслюк. – Витебск, 2002. – С. 144.
9. Паўлоўская, В.А. Духоўна-маральная бяспека сучаснага грамадства: сацыяльна-філасофскі аналіз / В.А. Паўлоўская // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2008. – № 1. – С. 10.
10. Салянка, Л. З верай і надзеяй / Л. Салянка // Літаратура і мастацтва. – 2007. – 23 сакавіка. – № 12. – С. 6.
11. Палачанін, Ф. Нявыпраўленая памылка: дапаможнік для класных кіраўнікоў, выкладчыкаў курса «Рэлігійнаўства», кіраўнікоў драматычных гурткоў / Ф. Палачанін. – Мінск, 2005. – С. 77.
12. Палачанін, Ф. Не свая віна: п'есы / Ф. Палачанін. – Мінск, 2003. – С. 90.

S U M M A R Y

The creative work of playwrights of the Vitebsk region is considered in the article. The work of the Russian-speaking authors Boris Kantorovich and Gennadiy Kotlyarov and the directors of the National Academic Drama Theatre named after Yakub Kolas Vitaliy Barkovskiy and Valeriy Maslyuk and the activity of Fyodor Polochanin is analysed. Concise biographic information about the playwrights is given, the basic problems and themes of their works are revealed, the authors' style manner is characterized.

Поступило 10.03.2010